

Jadranka KALUĐEROVIĆ*

PROMJENE U BROJU I STRUKTURI DOMAĆINSTAVA U CRNOJ GORI

Sažetak: Ovaj rad ima za cilj da analizira promjenu broja i strukture domaćinstava u Crnoj Gori od 1921. do 2011. godine na bazi popisnih podataka. Analiza pokazuje da trendove karakteriše povećanje broja domaćinstava, smanjenje njihove veličine kao i promjena strukture u korist domaćinstava sa jednim članom i manjim brojem porodica. Analiza je takođe pokazala da su ovi opšti trendovi prisutni u svim regionima i opštinama u Crnoj Gori. Uzroci uočenih promjena su mnogobrojni i slični ostalim zemljama u Evropi. Ipak, ključni je neminovno starenje stanovništva zbog kojeg možemo očekivati nastavak uočenih trendova u budućnosti.

Ključne riječi: *domaćinstva, popis, Crna Gora*

Uvod

Predmet ovoga rada je analiza broja, veličine i sastava domaćinstava u Crnoj Gori na bazi raspoloživih podataka popisa stanovništva Crne Gore. Domaćinstvom se smatra svaka zajednica lica koja zajedno stanuju ili zajednički troše svoje prihode za podmirivanje osnovnih životnih potreba (stanovanje, ishrana i drugo). Razlikuju se porodična i neporodična domaćinstva. U neporodična domaćinstva spadaju samačka domaćinstva i kolektivna domaćinstva. Svako lice koje u mjestu popisa živi samo i nema domaćinstvo u drugom mjestu ili u inostranstvu smatra se samačkim domaćinstvom. Kolektivno domaćinstvo je domaćinstvo sastavljeno od lica koja žive u ustanovama za trajno zbrinjavanje djece i odraslih, u bolnicama ili vjerskim ustanovama. Porodična domaćinstva mogu biti sastavljena od jedne ili više porodica.

Domaćinstvo čini nukleus u kojem se odvija biološka, socijalna i ekonomska reprodukcija stanovništva. Osim toga, svi biološki, demografski, sociološki,

* Prof. dr Jadranka Kaluđerović, Institut za strateške studije i projekcije — ISSP, Podgorica; Univerzitet Donja Gorica — UDG, Podgorica

društveni i ekonomski procesi se reflektuju na domaćinstvo, njegovu veličinu i strukturu. Upravo zbog toga analiza domaćinstava predstavlja važan dio demografske analize.

Promjene u broju i veličini domaćinstava

U posljednjih devedeset godina broj domaćinstava u Crnoj Gori se povećao 3,5 puta, sa 55 hiljada u 1921. godini na 192 hiljade u 2011. godini. Ovo povećanje je prvenstveno posljedica povećanja broja stanovnika, ali i smanjenja veličine domaćinstva. U posmatranom periodu broj stanovnika je povećan, ali znatno manje nego što je povećan broj domaćinstava. Preciznije, broj stanovnika povećan je sa 331.341 u 1921. godini na 620.029 u 2011. godini, odnosno nešto manje od 2 puta. U istom periodu prosječna veličina domaćinstva smanjena je sa 5,6 na 3,2.

Tabela 1. Uporedan pregled broja domaćinstava, stanovnika i veličine domaćinstava po popisima

<i>Godine popisa</i>	<i>Broj domaćinstava</i>	<i>Broj stanovnika</i>	<i>Prosječna veličina domaćinstva</i>
1921.	55.463	311.341	5,6
1931.	62.836	360.044	5,7
1948.	83.639	377.198	4,5
1953.	92.152	419.873	4,7
1961.	106.569	471.894	4,4
1971.	121.911	529.604	4,3
1981.	142.692	584.310	4,1
1991.	163.274	615.035	3,7
2003.	186.719	620.145	3,3
2011.	192.242	620.029	3,2

Uprkos konstantnom povećanju broja stanovnika i domaćinstava, tokom posmatranog perioda dolazi do konstantnog smanjenja njihovog rasta u međupopisnim periodima. Tako je prosječan godišnji rast broja stanovnika u međupopisnom periodu 1948–1953. iznosio 8.500 stanovnika, da bi se već u narednom smanjio na 6.500 stanovnika. U posljednjem međupopisnom periodu nije zabilježen rast stanovništva. Kada je riječ o prosječnom godišnjem porastu broja domaćinstava, on je u periodu 1948–1953. bio na nivou od 1.700 domaćinstava, a u narednom na nivou od 1.800. Posebno visok godišnji porast domaćinstva bilježe u međupopisnim periodima 1971–1981, 1981–1991. i 1991–2003, u kojima u prosjeku godišnji porast iznosi 2,000 domaćinstava. Nakon

toga dolazi do smanjenja godišnjeg prirasta i on u periodu 2003–2011. godine iznosi svega 690 domaćinstava.

Najveći porast broja domaćinstava zabilježen je u međupopisnom periodu 1931–1948. godine, dok je najveći porast stanovništva zabilježen u prethodnom međupopisnom periodu od 1921. do 1931. godine (tabela 2).

Tabela 2 Indeks porasta broja domaćinstava i broja stanovnika

	<i>Indeks porasta broja domaćinstava</i>	<i>Indeks porasta broja stanovnika</i>
1931–1921.	113,3	115,6
1948–1931.	133,1	104,8
1953–1948.	110,2	111,3
1961–1953.	115,6	112,4
1971–1961.	114,4	112,2
1981–1971.	117,0	110,3
1991–1981.	114,4	105,3
2003–1981.	114,4	100,8
2011–2003.	103,0	100,0

Međupopisni period od 1921. do 1931. godine i međupopisni period od 1948. do 1953. godine jedina su dva međupopisna perioda u kojima je broj stanovnika rastao brže nego broj domaćinstava. Domaćinstva su najveću prosječnu stopu rasta zabilježila u međupopisnom periodu 1948–1953. na nivou od skoro 20 promila (19,58%). Nakon tog popisnog perioda godišnja stopa rasta domaćinstava opada, da bi u posljednjem međupopisnom periodu 2003–2011. iznosila svega 3,65% (tabela 3)

Tabela 3. Prosječan godišnji rast broja stanovnika i broja domaćinstava (u ‰)

	<i>Prosječan godišnja rast broja stanovnika</i>	<i>Prosječan godišnja rast broja domaćinstava</i>
1931–1921.	14,64	12,56
1948–1931.	2,74	16,96
1953–1948.	21,67	19,58
1961–1953.	14,71	18,34
1971–1961.	11,60	13,54
1981–1971.	9,88	15,86
1991–1981.	5,14	13,57
2003–1981.	0,69	11,24
2011–2003.	-0,02	3,65

Posmatrano po regionima, za one popisne periode za koje podaci postoje, a to je period od 1948. do 2011. godine, najmanji rast broja domaćinstava zabilježen je u sjevernom regionu. Dodatno, ovaj region u posljednjem međupopisnom periodu bilježi i smanjenje broja domaćinstava. Primorski region je bilježio veći rast broja domaćinstava od centralnog regiona u svim međupopisnim periodima od 1961. do 2003. godine. Primorski region zabilježio je najveći rast broja domaćinstava u međupopisnom periodu od 1971. do 1981. godine, dok su središnji i sjeverni region najveći rast zabilježili u periodu 1953–1961. godine.

Tabela 4. Indeks porasta broja domaćinstava po opštinama

Godina	1953–1948.	1961–1953.	1971–1961.	1981–1971.	1991–1981.	2003–1981.	2011–2003.
Bar	108,95	104,92	113,48	128,09	121,22	124,18	104,12
Budva	116,97	117,08	123,58	147,49	138,05	139,11	134,03
Kotor	105,25	110,10	116,45	118,47	107,68	108,03	103,77
Tivat	113,81	101,78	116,17	137,71	127,85	129,35	106,29
Ulcinj	106,27	114,32	124,29	128,93	122,05	104,37	87,60
HercegNovi	112,14	112,95	121,73	133,76	120,68	129,33	98,87
Primorski region	109,28	109,45	118,30	129,59	120,58	121,43	104,18
Danilovgrad	102,24	101,89	91,69	105,81	104,49	113,52	110,18
Nikšić	123,26	132,31	112,49	114,41	109,07	110,15	100,79
Podgorica	113,94	137,00	139,28	135,32	121,71	123,97	115,64
Cetinje	99,30	95,67	95,14	99,74	100,87	95,90	96,77
Središnji region	111,70	123,04	118,75	122,05	114,72	116,98	110,04
Bijelo Polje	108,25	113,05	116,20	112,73	115,22	106,08	93,19
Žabljak	121,72	105,42	103,15	91,36	106,25	92,61	92,46
Berane	107,21	118,17	118,15	105,52	109,00	110,25	93,64
Kolašin	104,05	109,24	92,81	92,93	99,09	96,80	89,24
Mojkovac	140,53	116,89	103,39	125,83	113,23	102,83	95,56
Plav	107,23	104,12	98,75	100,46	117,93	120,38	77,76
Plužine	113,03	104,56	110,49	78,33	95,09	88,10	84,35
Pljevlja	111,66	119,21	109,56	105,71	108,35	99,26	93,66
Rožaje	110,05	116,88	117,34	125,85	129,01	126,52	99,34
Šavnik	102,39	105,68	90,44	88,42	75,16	86,72	74,92
Andrijevica	100,30	94,37	92,07	92,13	100,48	101,44	87,78
Sjeverni region	109,27	112,22	108,28	105,03	109,99	105,88	91,92

Sve opštine primorskog regiona su bilježile porast broja domaćinstava u svim posmatranim međupopisnim periodima, osim opština Ulcinj i Herceg Novi koje u posljednjem međupopisnom periodu 2003–2011. bilježe smanjenje broja

domaćinstva. Od opština iz centralnog regiona jedino opština Cetinje bilježi smanjenje broja domaćinstava tokom cjelokupnog posmatranog perioda. U posljednjem međupopisnom periodu 2003–2011. sve sjeverne opštine su zabilježile smanjenje broja domaćinstava. Ovaj opadajući trend je najduže konstantno prisutan u opštinama Šavnik i Kolašin, i to od 1961. godine.

Tabela 5. Prosječan godišnji rast broja domaćinstava i stanovnika (u %)

	1953-1948.	1961-1953.	1971-1961.	1981-1971.	1991-1981.	2003-1981.	2011-2003.
Domaćinstva							
Primorski region	17,91	11,35	16,95	26,26	18,89	16,31	5,13
Središnji region	22,37	26,25	17,33	20,13	13,83	13,16	12,04
Sjeverni region	17,89	14,52	7,98	4,92	9,57	4,77	-10,48
Stanovništvo							
Primorski region	17,36	11,56	15,06	18,00	15,25	6,66	2,41
Središnji region	24,22	20,35	17,45	16,85	8,90	5,46	6,17
Sjeverni region	21,50	11,67	5,40	-0,47	-4,63	-9,52	-11,37

Usporavanje godišnjeg rasta broja domaćinstava prisutno je u svim regionima. U sjevernom i središnjem je ovo usporavanje počelo nakon 1961. godine, dok je u primorskom regionu evidentno dvadeset godina kasnije, od 1981. godine. Takođe, u skoro svim međupopisnim intervalima prosječan godišnji porast broja domaćinstava bio je veći od prosječnog godišnjeg porasta broja stanovnika. Izuzetak od ovog pravila je međupopisni period 1948–1953 u središnjem i sjevernom regionu. Takođe, u međupopisnim periodima 1953–1961. primorski region, i u periodu 1961–1971. središnji region, bilježe neznatno veći godišnji rast u broju stanovnika nego u broju domaćinstava.

Osim promjene broja stanovnika, i promjena veličine domaćinstva imala je značajan uticaj na promjenu broja domaćinstava. Najznačajnija promjena zabilježena je u sjevernom regionu, gdje je od 1948. do 2011. godine smanjena veličina domaćinstva sa 5,09 na 3,23 člana. Sa druge strane, u primorskom regionu veličina je smanjena sa 3,84 na 3,00, dok je u centralnom regionu promjena iznosila 0,98 sa 4,18 na 3,20. Usljed ovih trendova došlo je do ujednačavanja veličine domaćinstava po regionima. Tako je na početku posmatranog perioda veličina domaćinstava iznosila 3,8 u primorskom, 4,2 u centralnom i 5,1 u sjevernom regionu, dok je u 2011. godini veličina poprilično ujedanačena i iznosi 3,0 u primorskom i 3,2 u centralnom i sjevernom regionu.

Tabela 6. Prosječan broj članova domaćinstva

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2003.	2011.
Bar	4,1	4,0	4,1	4,0	3,7	3,3	3,2	3,0
Budva	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	2,9	3,1	2,7
Kotor	3,6	3,7	3,6	3,6	3,3	3,0	3,0	2,9
Tivat	3,4	3,2	3,5	3,5	3,6	3,4	3,0	2,9
Ulcinj	4,9	5,3	5,3	5,0	4,4	3,6	3,3	3,7
Herceg Novi	3,6	3,5	3,4	3,4	3,2	3,2	3,4	2,8
Primorski region	3,8	3,9	3,9	3,8	3,5	3,2	3,2	3,0
Danilovgrad	4,1	4,1	4,0	3,8	3,5	3,3	3,3	3,2
Nikšić	4,5	4,5	4,2	4,3	4,1	3,8	3,5	3,4
Podgorica	4,4	4,4	4,2	4,1	4,0	3,3	3,3	3,3
Cetinje	3,7	3,8	3,7	3,6	3,3	3,0	3,1	2,9
Središnji region	4,2	4,2	4,0	4,0	3,7	3,4	3,3	3,2
Bijelo Polje	5,1	5,3	5,3	5,2	4,8	4,1	3,5	3,5
Žabljak	5,2	4,9	4,5	4,1	3,8	3,3	3,1	2,9
Berane	4,8	4,9	4,8	4,8	4,7	4,1	3,3	3,5
Kolašin	4,2	4,2	3,9	3,9	3,8	3,3	3,1	2,9
Mojkovac	5,0	4,4	4,6	5,0	4,3	3,8	3,4	3,1
Plav	5,4	5,5	5,8	6,0	6,0	5,0	3,3	3,6
Plužine	5,1	5,0	4,9	4,4	3,9	3,4	3,1	2,9
Pljevlja	5,3	5,4	5,1	4,7	4,1	3,4	3,5	2,9
Rožaje	6,2	6,5	6,5	6,0	6,0	5,2	4,1	4,2
Šavnik	4,6	4,7	4,3	4,3	4,0	4,6	3,1	3,0
Andrijevica						3,5	3,0	3,0
Sjeverni region	5,1	5,1	5,0	4,8	4,5	4,0	3,3	3,2

Od svih opština, u opštini Pljevlja je zabilježena najveća promjena u veličini domaćinstva, odnosno smanjenje prosječne veličine sa 5,3 na 2,9 člana. Takođe, i opštine Žabljak, Plužine i Rožaje zabilježile su smanjenje prosječne veličine domaćinstva za preko 2 člana u posmatranom periodu. Najmanje smanjenje karakteriše opštinu Tivat: sa 3,9 na 2,9 u periodu 1948–2011. godine. Prema podacima iz posljednjeg popisa, najveća veličina domaćinstva zabilježena je u opštini Rožaje — 4,2 člana, a najmanja u opštini Budva — 2,7 članova. Iako su razlike u veličini domaćinstava među opštinama prema podacima iz posljednjeg popisa mnogo manje nego ranije, one su prije svega rezultat različitih reproduktivnih normi stanovništva, koje su pak određene etničkom i vjerskom pripadnošću.

Promjene strukture domaćinstava

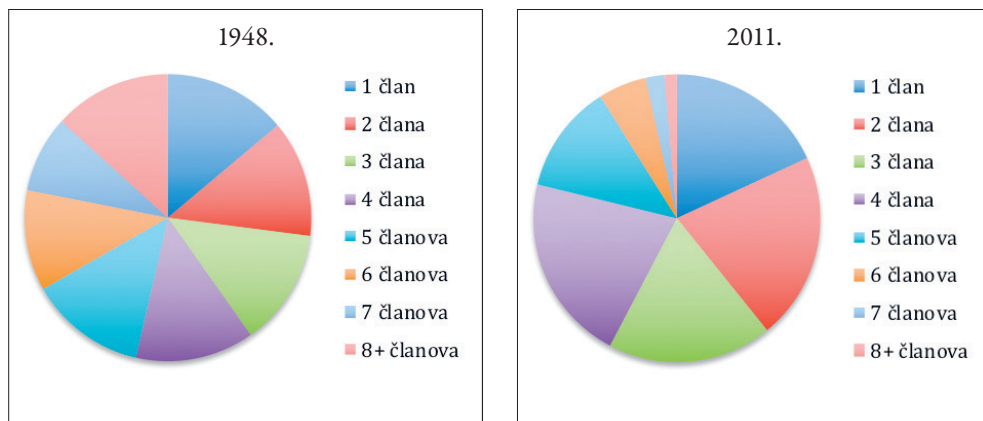
Osim broja i veličine domaćinstava, u posmatranom periodu je došlo i do značajne promjene strukture domaćinstva. Ukoliko posmatramo strukturu prema broju članova domaćinstava uočavamo da se uprkos trendu povećanja ukupnog broja domaćinstava broj onih sa 7 i onih sa 8 i više članova smanjio u periodu od 1948. do 2011. godine (tabela 7). Sve ostale grupe domaćinstava bilježe povećanje u broju, i to posebno ona koja imaju 2 ili 4 člana, sa oko 11.000 domaćinstava u 1948. godini na 40.500 domaćinstava u 2011. godini.

Tabela 7. Struktura domaćinstava prema broju članova (u 000)

	1	2	3	4	5	6	7	8+
	<i>U 000</i>							
1948.	11,6	11,0	11,0	11,2	11,0	9,5	7,2	11,1
1961.	16,2	13,6	13,4	15,3	14,6	12,1	8,6	12,9
1971.	16,7	15,7	14,9	20,8	19,1	13,9	8,8	12
1981.	18,9	17,3	19,1	29,5	23,3	14,2	8,2	9,6
1991.	22,8	26,1	24,3	37,8	26,5	13,6	6,2	6,1
2003.	29,5	33,3	29,9	41,0	26,3	12,2	5,0	3,3
2011.	34,8	40,5	35,6	40,5	23,6	10,4	4,1	2,7
	<i>U %</i>							
1948.	13,9	13,2	13,2	13,4	13,2	11,4	8,6	13,3
1961.	15,2	12,8	12,6	14,4	13,7	11,4	8,1	12,1
1971.	13,7	12,9	12,2	17,1	15,7	11,4	7,2	9,8
1981.	13,2	12,1	13,4	20,7	16,3	9,9	5,7	6,7
1991.	14,0	16,0	14,9	23,1	16,2	8,3	3,8	3,7
2003.	16,4	18,4	16,6	22,7	14,6	6,8	2,8	1,8
2011.	18,1	21,1	18,5	21,1	12,3	5,4	2,1	1,4

Opisani trendovi su značajno izmijenili strukturu ukupnog broja domaćinstava (slika 1). Dok su 1948. sva domaćinstva imala približno isto učešće u ukupnom broju domaćinstava, to nije slučaj sa 2011. godinom. Najznačajnija promjena primjećuje se kod domaćinstava koja imaju 8 i više članova, a koja su 1948. godine činila 13,3% ukupnih domaćinstava, da bi se njihovo učešće u 2011. godini smanjilo na 1,4%. Sličan trend primjećuje se i kod domaćinstava koja imaju 7 članova, a čije se učešće u posmatranom periodu smanjilo sa 8,6% na 2,1%. Sa druge strane, domaćinstva koja imaju 2 člana su povećala učešće sa 13,2% na 21,1%. Neznatno manje povećanje bilježi i grupa domaćinstava sa 4

Slika 1. Struktura domaćinstava prema prosječnom broju članova u 1948. i 2011. godini

člana (sa 13,4% na 2,1%). Iako je broj domaćinstava sa 5 članova povećan između popisa iz 1948. i 2011. godine, njihovo učešće u ukupnom broju domaćinstava se smanjilo za oko 1 procentni poen.

Podaci koji omogućavaju analizu porodične strukture domaćinstava dostupni su od 1961. godine i pokazuju da je od tada pa do 2011. godine došlo do

Tabela 8. Porodična struktura domaćinstava

	1961.	1971.	1991.	2003.	2011.
	U 000				
UKUPNO	106.520	123.073	163.274	180.518	192.242
NEPORODIČNA DOMAĆINSTVA	18.800	19.419	25.975	33.018	38.651
Samačka	16.337	16.495	22.777	29.532	34.848
Višečlana	2.463	2.924	3.198	3.486	3.803
PORODIČNA DOMAĆINSTVA	87.717	103.648	137.299	147.499	153.592
Sa jednom porodicom	75.980	92.233	122.198	133.720	140.845
sa dvije ili više porodica	11.737	11.415	15.101	13.779	12.747
	U %				
NEPORODIČNA DOMAĆINSTVA	17,65	15,78	15,91	18,29	20,11
Samačka	15,34	13,40	13,95	16,36	18,13
Višečlana	2,31	2,38	1,96	1,93	1,98
PORODIČNA DOMAĆINSTVA	82,35	84,22	84,09	81,71	79,90
Sa jednom porodicom	71,33	74,94	74,84	74,08	73,26
sa dvije ili više porodica	11,02	9,27	9,25	7,63	6,63

promjene strukture domaćinstva prema porodičnim karakteristikama (grafik 8). Broj domaćinstava u svim kategorijama se povećao, ali su samačka domaćinstva zabilježila najveću stopu rasta u posmatranom periodu i to na nivou od 113%. Visoku stopu rasta zabilježila su i domaćinstva sa jednom porodicom i to na nivou od 85%. Najnižu stopu rasta ostvarila su neporodična, višočlana domaćinstva.

Ovi trendovi su uticali i na izmjenu strukture ukupnog broja domaćinstava u kojoj i dalje dominiraju porodična domaćinstva sa jednom porodicom, koja čine oko 73% ukupnog broja domaćinstava. Ipak, učešće domaćinstava sa dvije ili više porodica se smanjilo sa 11% na 6,6%. Sa druge strane, učešće samačkih domaćinstava u ukupnom broju povećalo se sa 15,3% na 18,1%.

Povećano učešće samačkih domaćinstava i domaćinstava sa jednom porodicom posljedica je starenja stanovništva usljed kojeg se broj starijih osoba koje žive same povećava, ali i socijalnih i ekonomskih promjena koje su omogućile osamostaljivanje mlađih članova domaćinstava. Pored ovih faktora na uočene promjene vjerovatno su uticali i smanjenje stope fertiliteta, smanjenje broja brakova, povećan broj razvoda i drugi.

Trendovi u Evropi i svijetu

Analizirani trendovi, koji pokazuju da je došlo do povećanja broja domaćinstava, smanjenja njihove prosječne veličine kao i promjene strukture u korist domaćinstava sa manjim prosječnim brojem članova, samačkih domaćinstava kao i onih sa jednom porodicom, prate trendove koji su prisutni i u drugim zemljama Evrope, posebno onim iz istočnog i južnog dijela kontinenta, ali i u razvijenim zemljama svijeta.

Prema podacima iz 2011. godine, 98,7% stanovništva u EU-28 živjelo je u porodičnim domaćinstvima. Najbrojnija su domaćinstva sa jednim i sa dva člana (svaka grupa pojedinačno čini 31,6% od ukupnog broja domaćinstava u 2013. godini). Domaćinstva sa većim brojem članova su rjeđa: 16,6% sa tri člana, 13,9% sa četiri člana, 4,4% sa pet članova i 2,0% domaćinstava sa šest ili više članova. Takođe, podaci pokazuju trend povećanja učešća domaćinstava sa manjim brojem članova. Tako je samo od 2005. do 2013. došlo do povećanja učešća broja domaćinstava sa jednim ili dva člana u ukupnom broju domaćinstava za 4 procentna poena, odnosno u prosjeku za 2,6% godišnje. Razlike među zemljama su značajne. Tako je, na primjer, u Danskoj skoro pola domaćinstava sa jednim članom, dok je u Portugalu takvih svega 1/5 domaćinstava. Prosječna veličina domaćinstava u EU-28 se smanjivala tokom posljednjih

decenija i u 2013. godini je iznosila 2,4 osobe. I u pogledu prosječne veličine domaćinstva razlike među pojedinim zemljama su značajne. Tako su zemlje Istočne Evrope bliže nivou od 3 osobe po domaćinstvu, dok je prosjek za zemlje Sjeverne Evrope ispod 1.

Dodatno, studija OECD-a koja ima za cilj projekcije koje se odnose na domaćinstva i porodice do 2030. godine sumira dosadašnje trendove u razvijenim zemljama tokom posljednjih nekoliko decenija, a koje se ogledaju u smanjenju stope fertiliteta, smanjenju prosječne veličine domaćinstava, povećanju broja domaćinstava sa jednim članom, kao i povećanju broja domaćinstava bez djece. Studija na bazi postojećih projekcija u pojedinim zemljama predviđa nastavak opisanih trendova. Tako se, na primjer, predviđa povećanje broja domaćinstava sa jednim članom u gotovo svim zemljama OECD-a. Najveće povećanje se očekuje u Koreji, Australiji, Engleskoj, Novom Zelandu i Francuskoj. Takodje, u skoro svim zemljama će doći do značajnog rasta broja porodica bez djece, uprkos daljem povećanju očekivanog trajanja života. Slično, broj porodica sa jednim roditeljem će povećati svoje učešće u ukupnom broju porodica sa djecom i to u svim zemljama OECD-a za koje su rađene projekcije.

Zaključak

U posljednjih devet decenija broj domaćinstava u Crnoj Gori se povećao 3,5 puta. Ovo povećanje je prvenstveno posljedica povećanja broja stanovnika tokom cjelokupnog posmatranog perioda, ali sporijeg nego što se odvijalo povećanje broja domaćinstava. Drugi razlog je smanjenje prosječne veličine domaćinstva sa 5,6 na 3,2 člana, odnosno promjena strukture domaćinstva u korist onih sa jednim članom i manjim brojem porodica. Uzroci ovih promjena su mnogobrojni i uključuju: povećanje prosječne starosti stanovništva, smanjenje stope fertiliteta, smanjenje broja brakova, povećanje stope razvoda, ekonomski i socijalni razvoj koji omogućava ekonomsku nezavisnost, nove modele ponašanja itd.

Opšti trendovi po regionima i opštinama se ne razlikuju, u svima je došlo do povećanja broja domaćinstava, usporavanja godišnjeg rasta i smanjenja prosječne veličine domaćinstva. Ipak, najmanje povećanja broja domaćinstava zabilježeno je u sjevernom regionu, dok je opština Cetinje jedina koja je u svim međupopisnim periodima bilježila smanjenje broja domaćinstava. Kada je riječ o prosječnoj veličini domaćinstva, usljed promjena koje su se dogodile, uočava se ujednačavanje veličine domaćinstava po regionima. U opštini Pljevlja

je zabilježena najveća promjena u veličini domaćinstva, dok je opština Rožaje opština sa najvećom prosječnom veličinom domaćinstva.

Struktura domaćinstava je značajno izmijenjena pa je danas za razliku od 1948. godine, kada smo imali jednako učešće svih domaćinstava posmatrano po broju članova, učešće domaćinstava sa manjim brojem članova dominantno. Takođe, broj domaćinstava sa jednim članom i jednom porodicom značajno je povećan.

S obzirom na to da se uočeni trendovi ne razlikuju od trendova koji su prisutni kako u Evropi tako i u razvijenim zemljama svijeta, a da su svi oni prevenstveno određeni neminovnim starenjem stanovništva, može se očekivati njihov nastavak u budućnosti.

Literatura

- [1] Eurostat (2015); *People in the EU — who are we and how do we live?*, elektronska publikacija.
- [2] Radović, Ljubica i Vukotić, Veselin (1983); „Stanovništvo Crne Gore do 2000. godine”, Institut za društveno-ekonomska istraživanja, Titograd.
- [3] OECD (2011); „The future of families to 2030”, OECD.
- [4] Breznik, Dušan (1988); „Demografija-analiza, metodi i modeli”, Naučna knjiga, Beograd.
- [5] MONSTAT (2011), Domaćinstva i porodice u Crnoj Gori, rezultati Popisa 2011. godine.
- [6] MONSTAT (2011), Struktura domaćinstava u Crnoj Gori, rezultati Popisa 2011. godine.
- [7] MONSTAT (2003), Rezultati popisa 2003. godine, knjiga 10 i 18.

Jadranka KALUĐEROVIĆ

CHANGES IN THE NUMBER AND STRUCTURE OF HOUSEHOLDS IN MONTENEGRO

Summary

This paper aims to analyze the change in the number and structure of households in Montenegro from 1921. to 2011. on the basis of census data. The analysis shows that trends are characterized by an increase in the number of households, a reduction in their size, and a change in the structure in favor of households with one member and a smaller number of families. The analysis also showed that these general trends are present in all regions and municipalities in Montenegro. The causes of the observed changes are numerous and similar as in other countries in the Europe. However, the key is inevitable population aging due to which we can expect the continuation of the observed trends in the future.

Key words: households, census, Montenegro